

любила!

Итак, целостность художественных образов создается единством лексических, словообразовательных, грамматических средств, которые выполняют в тексте различные функции, но в своей совокупности и во взаимодействии создают своеобразие поэтической речи, составляющей идиостиль писательницы. Жанр психологического романа предъявляет особые требования к языку и стилю диалогии. Г.Щербакова, строго соблюдая единство действия, всю языковую механику подчиняет решению идейно-эстетического содержания произведения.

Список использованной литературы

1. Васильева А.Н. М.Шолохов. Судьба человека (Опыт стилистического анализа) // Вопросы стилистики. Межвуз. научн. сборник, вып. П. - Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1976. - С. 3-22.
2. Ковалев В.П. Выразительные средства художественной речи. - К.: Рад. шк., 1985.- 136 с.
3. Щербакова Г. Женщины в игре без правил. Слабых несет ветер: Романы. - М.: ООО „Изд-во АСТ”, 2002. - 348 с.

Summary

The article deals with the analyses of some G. Tsherbakova s aspects of poetry (on the basis of novels „The Wind Throuws away the Weaks”). The grammar peculiarities of the writer’s style are considered.

К.А.Качайло

канд. філол. наук, доцент

ЮКСТАПОЗИТИ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

У статті розглянуто особливості семантики, словотвірної структури та функціонування юкстапозитів, які наявні в українських народних піснях.

У системі мовних засобів української мови окреме місце посідають складні слова, які характеризуються специфікою словотвірної структури, а також особливостями функціонування в текстах різних стилів. На сьогодні у мовознавчій науці сформувалися різні підходи до вивчення композитів, до окреслення обсягу поняття, яке вони позначають, а також до розмежування основоскладання та словоскладання як двох різновидів способу складання.

Семантичну і дериваційну природу композитів сучасної української мови описують такі вчені, як: Н.Ф.Клименко, М.Я.Плющ, М.Г. Доленко, Н.С.Родзевич, О.К.Безпояско, Є.А.Карпіловська, В.О.Горпинич та ін.

Деякі дослідники приділяють увагу композитам та юкстапозитам, які функціонують у мові казки (Н.Грицак), поетичних текстах (В.Герман). Іменникове словотворення в народнопоетичних творах здійснюється на ґрунті тих же способів, що існують у загальнонародній мові. Проте використання дериватів, зокрема складних

лексем, в українських народних піснях має певні особливості, оскільки ці фольклорні твори поєднують „високу ідейність, змістовність, типовість образів і картин, структурно-композиційну довершеність, ритмічність, мелодійність мови, семантичну вагомість та стилістичну виразність”⁵⁵ [9, с. 66].

Мову українських народних пісень у дериваційному аспекті вивчають В.А.Чабаненко, Н.М.Журавльова, П.Є.Мишуренко, М.В.Кравченко та інші. Аналізуючи матеріал, вони висвітлюють окремі питання словотворення і розглядають пісенний матеріал в цілому.

На сучасному етапі розвитку мови видається важливим і актуальним системне вивчення особливостей семантики, словотвірної структури, функціонування складних слів в українських народних піснях, зокрема іменників-юкстапозитів, що складають семантично і граматично самостійний, повнозначний клас слів з номінативною функцією.

„Іменники-юкстапозити сформувались унаслідок поєднання двох чи більше іменників, які становлять єдність взаємозумовлених значень, втілених у єдності форми семантично цілісної номінативної одиниці” [1, с. 125-126]. Виходячи з цього, можна представити такі основні семантичні групи юкстапозитів, які зафіксовані в текстах досліджених українських народних пісень:

- назви осіб за родинними зв'язками: *батько-богач* (ПК 232), *ненько-попаденько* (Ж 221), *доню-серденько* (УНП 236), *дочка-одиначка* (УНТІ 123), *шиш-орт* (ПК 291), *діти-соколята* (УНП 31), *мать-свекруха* (Ж 149), *дід-воробець*, *дід-нуждубар*, *дід-верхоблюд* (Ж 497), *дідусю-любусю*, *дідуню-любуню*, *мужичок-дурачок* (Ж 375), *муж-невірниченько* (Ж 556), *жінка-семилітка* (Ж 331), *жінка-біс* (Ж 243), *жінка-жниця* (Ж 410), *кумка-любко* (Ж 668), *кума-голубочка*, *кума-болячка* (Ж 691);

- найменування осіб чоловічої статі за характерними ознаками: *Гриць-коваль* (Ж 195), *Дорош-гречкосій* (Ж 176), *хлопійко-душа* (Ж 65), *козаченько-биозор* (ПК 130), *мельниченько-круподерниченько* (Ж 182), *купець-молодець* (Ж 375), *дячок-неборачок* (Ж 567), *ткачик-голубчик* (Ж 409) та жіночої статі: *дівчинонька-голубонька* (УНП 203), *дівонька-панянонька* (ПК 485), *дівка-годівниця* (ПК 211), *мол од и ця - кругл ол и ця* (Ж 129), *молодиця-красавиця* (ПК 349), *Одарка-небіжка* (Ж 241), *циганочка-вороженька* (ПК 119), *шельма-розлучниця* (ПК 280);

- найменування рослин та засаджених територій: *трава-мурава* (ПК 423), *конопельки-пельки* (Ж 544), *калина-малина* (Ж 126, ПК 488), *криву'льки-стебельки* (Ж 92), *цар-зілля* (ПК 276), *ромен-зілля* (ПК 283), *цвіт-калина* (Ж 126, ПК 129), *вишенька-черешенька* (ПК 158, УНП 61,100), *клен-дерево* (ПК 140), *пень-колода* (Ж 269), *ліс-дубина* (Ж 148), *сад-виноград* (Ж 174,1ГЬС 398, УНП 175), *рута-м'ята* (ПК 130), *лужок-бережок* (ПК 419);

- абстрактні назви: *щастя-доля* (УНП 215, ПМ 44, 78, ПК 205), *фортуна-небога* (ПК 511), *чудо-чударочка* (Ж 1124), *слава-поговор* (ПК 187), *ум-розум* (ПК 494);

- найменування одиниць виміру: *час-пора* (ПК 382), *день-година* (ПК 399), *щопразник-неділенька* (ПК 382), *нічка-петрівочка* (ПК 253);

- назви тварин та птахів: *коні-брики* (Ж 432), *вівця-ярка* (Ж 442), *вовчок-сірячок* (Ж 375), *вовки-хижаки* (УНП 269), *собака-брехач* (Ж 506), *гуси-лебеді* (Ж 388), *курка-чубатурка* (Ж 664), *утенята-лебедята* (ПК 218);

- географічні назви: *Дунай-вода* (ПК 503), *Дунай-річка* (ПК 432), *Сеїт-Україна*

(ПК 332), *Харків-річка* (ПК 456), *стежка-доріжка* (ПК 328), *шлях-дорога* (ПК 327), *пу'ть-доріжка* (ПК 400);

- найменування одягу: *тахотка-дрібниченька* (ПК 143), *ппахта-черніточка* (ПК 313), *свиточка-черчаточка* (ПК 389), *шапки-рогачки* (ПК 229), *сорочечка-дранка* (Ж 340), *сукні-єдомашки* (Ж 169);

- соматичні назви (іменники на означення частин людського тіла): *голова-макітра* (Ж 493), *голова-маківка* (Ж 494), *чуки-руки* (Ж 139), *чубарики-чубчики* (Ж 126), *руки-ніженьки* (УНП 26);

- назви їжі та напоїв: *борщ-каша* (Ж 439), *сир-масло* (Ж 139), *тютюн-скрутюн* (Ж 236), *солодок-медок* (Ж 639), *мед-вино* (ПК 157, УНП 36,37), *мед-пиво* (УНП 38), *мед-горілка* (ПК 327), *мід-горівка* (Ж 573), *вино-мед* (Ж 177), *вода-наливочка* (ПК 490);

- найменування предметів побуту та різних інструментів: *перини-подушки* (Ж 547), *ключ-колодочка* (Ж 556), *чарочка-мочалочка* (Ж 123), *мило-білило* (Ж 368), *люлька-черепулька* (Ж 232), *файка-люлька* (Ж 231), *ряжки-бряжки* (УНП 172), *скрипка-бас* (ПК 204), *вікно-двері* (Ж 642);

- назви явищ природи: *місяцю-королю* (ПК 176, УНП 222), *місяцю-зоре* (УНП 96), *вогонь-полум'я* (Ж 514);

- найменування грошових одиниць: *срібло-злото* (ПК 325, УНП 36,218), *золот-п'юрка* (Ж 663).

Таким чином, як показує фактичний матеріал, іменники-юкстапозити представлені в пісенних текстах різноманітними тематичними групами, причому найбільшою у кількісному відношенні є група назв істот за родинними та іншими характерними особливостями. Щодо класифікації таких дериватів за структурою, орієнтуючись на поділ, запропонований В.О.Горпиничем [3], можна визначити наявність в українських народних піснях кількох груп складних слів:

1) синонімічні єдності (*пане-брате, ум-розум, гуси-лебеді, утенята-лебедята, слава-поговор, стежки-доріжки, шлях-дорога, щастя-доля, путь-доріжка*);

2) семантичні єдності (*батько-мати* (рідні), *руки-ніженьки* (кінцівки), *борщ-каша* (харчі), *внуки-правнуки* (нащадки) тощо);

3) прикладкові сполучення (*дівки-чарівниці, дочка-павочка, циганочка-вороженька, козак-дурак, кума-болячка*);

4) редуплікація (*мельник-мельниченько, Волоше-волошине*).

За даними фактичного матеріалу, у піснях відсутні тільки словесно-цифрові сполучення. Проте усі інші групи представлені великою кількістю похідних. Щодо їх функціонування у пісенних текстах, важливо підкреслити, що значна частина складних іменників такого плану використовується лише у формі кличного відмінка, наприклад:

Серце, дідусю-любусю,

Нащо ж ти обідив бабусю? (Ж 595);

Серце, дідуню-любуню,

Гарно поводиш бабуню (Ж 595);

- *Ти, кумцю-голубцю, ой будь же ти ласков.*

Пусти мої каченята через сіни на став (Ж 665);

- *Ой паночку-голубчиц дайте мені раду,*

Через тую куму вражу навіки пропаду (Ж 693);

- *Дівчинонько-серденько, куди йдеш?*

Скажи мені правдоньку, де живеш?

Оскільки важливим для пісні є римування, то це має свій відбиток і на структурі юкстапозитів, майже всі вони складаються з іменників із співзвучною кінцівкою: *чарочка-мочалочка, мило-білило, люлька-черепулька* тощо. Наявні також фонетичні варіанти деяких дериватів, це спричинено, очевидно, територіальними особливостями фіксації пісенного тексту⁷, наприклад: *мед-горілка - мід-горілкєг, дід-воробець - дід-горобець*.

Варто також звернути увагу на те, яке значеннєве навантаження несуть складники юкстапозита. Зокрема назви осіб, як правило, першим твірним іменником визначають саму особу, а другим - конкретизують загальне значення, наприклад: *дівоньки-паняноньки* (ПК 485), *молодшці-красавиці, дівчата-чарівниці* (ПК 349), *дочки-павочки, сини-орли* (ПК 291), *козак-коханець* (419) та інші.

Серед назв неосіб наявні юкстапозити, перша частина яких називає видове поняття, а друга - родове, наприклад: *цар-зілля* (ПК 276), *ромен-зілля* (283), *клен-дерево* (140, 358), *щука-риба* (139, 292), *Ду'най-річка* (ПК 432) тощо, а також зафіксовані утворення, у яких перша частина називає загальне поняття, а друга - конкретизує вид, наприклад: *цвіт-калина* (ПК 129, 409), *сад-виноград* (398), *вода-наливочка* (490), *вишенька-черешенька* (158), *мед-вино* (157), *мед-горілка* (327), *мед-пиво* (ПК 288). Зустрічаються деривата - назви неосіб, у яких друга іменникова частина є носієм особливої ознаки: *шапки-рогачки* (ПК 229), *тахта-черніточка* (313), *сорочечка-дранка* (Ж 340), *скрипка-бас* (ПК 204).

Таким чином, словоскладання є продуктивним способом творення іменників, які широко використовуються в українських народних піснях. Цікаво, що в складі юкстапозитів можуть бути непохідні твірні слова та похідні, які мають у структурі власні суфікси чи префікси, а це певним чином впливає на формування образності і підвищення виразності пісенного тексту.

Список використаної літератури

1. Азарова А.Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція „золотої пропорції”⁵. - Вінниця, 2000. - 222 с.
2. Герман В. Стилїстичні особливості оказіональних композитів та юкстапозитів у поезії 60-90 років ХХ столїття // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку¹. Збірник наукових праць, присв. пам'яті проф. С.П.Самійленка. - Ч.ІІ. - Запорїжжя, 1996. - С. 104-107.
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. - К., 1999. - 206 с.
4. Грицак Н. Юкстапозити у фольклорному мовленні // Актуальні проблеми українського словотвору. Матеріали ІІІ-їх наукових читань, присв. пам'яті проф. Івана Ковалика. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 55-56.
5. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. - К., 1984. - 251 с.
6. Кубрякова Е.С. Словосложение как процессе номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики // Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц. - Пятигорск, 1988. - С. 3-23.

7. Родзевич Н.С. Про будову складних слів у сучасній українській мові // Українська мова в школі. - 1952. - №6. - С. 10-25.
8. Селіванова О.О. Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов). - Черкаси, 1996. - 297 с.
9. Чабаненко В. А. Народнописенне слово як засіб естетичного виховання учнів на уроках мови // УМЛПШ. - 1976. - №1. - С. 66-73.

Умовні скорочення використаних джерел

Ж - Жартівливі пісні. Родинно-побутові. - К., 1967. - 800 с.

ПМ - Пісні, приписувані Марусі Чурай // Дівчина з легенди Маруся Чурай. - К., 1967.-120 с.

ПК - Пісні про кохання // Українські народні пісні: родинно-побутова лірика. - Ч.І. - К., 1964. - 586 с.

УНП - Українські народні пісні. - К., 1963. - 296 с.

Summary

The article deals with the peculiarities of semantics, word formation structure and functioning of folk songs which are inherent to Ukrainian folk songs.

І.М.Клименко

канд. філол. наук, доцент

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ

У статті розглянуто проблему функціонування англійської політичної фразеології у мові преси, визначено її лексико-стилістичну парадигму, типи структурної трансформації та контекстуальної транспозиції.

Незважаючи на інтенсивну розробку теорії фразеології у вітчизняній лінгвістиці, деякі її поняття мають різну, а подеколи й суперечливу трактовку в працях Амосової Н.Н., Виноградова В.В., Куніна А.В., Шанського Н.М. [1; 2; 4; 6] та інших. Під фразеологією розуміють сукупність лексикалізованих словосполучень, своєрідний „запас” лексичних одиниць, які еквівалентні словам, так і особливий мовний рівень, одиниці якого не еквівалентні словам, а лише співвідносяться з ними. Традиційно фразеологізми розглядають як стійкі, роздільнооформлені, але семантично цілісні сполучення слів з повністю або частково переосмисленим значенням. Це дає можливість включити до складу фразеології й фразові штампи, кліше, типові для різних літературних стилів, і літературні цитати, і крилаті вирази й народні прислів'я та приказки [2, с. 31].

У даній статті ми розглянемо одну з тематичних груп англійської фразеології - політичні фразеологізми (ПФ), які привертали і продовжують привертати увагу дослідників-лінгвістів з точки зору особливостей їх функціонування в засобах масової інформації.

Стійкі сполучення взагалі створюються не для називання яких-небудь нових явищ, а для конкретизації й образно-емоційної оцінки предметів, явищ, дій, якостей, які в мові вже отримали назву. Разом з тим, деякі фразеологічні одиниці, що вживаються у мові